

ВИЗНАЧНА ПАМ'ЯТКА КИЄВА ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХІХ СТ.

(на матеріалах відділу бібліотечних зібрань та історичних колекцій ЦНБ)

Київська духовна академія (1819 - 1919) була одним з вищих духовних закладів Російської імперії і свого роду спадкоємницею Києво-Могилянської академії, у приміщеннях якої розміщувалася після реформи духовних навчальних закладів (1809). За століття свого існування КДА виховала не одне покоління лікарів, письменників, державних і громадських діячів, служителів церкви. Продовжуючи традиції старої академії, вона нарівні з іншими навчальними закладами була для Києва й України центром духовної культури, збирала і зберігала пам'ятки старовини, мистецтва, побуту. Апогеєм цієї діяльності стало створення в 1869 р. портретної галереї, а в 1872 - церковно-археологічного музею.

Галерея КДА була помітним явищем у громадському житті Києва ХІХ ст. Про неї в академічних звітах згадується вже в 30-х роках¹. Її створення пов'язане з історією академічної бібліотеки, куди надходили цінні предмети старовини, твори живопису². Не забували про галерею й колишні вихованці та викладачі, час від часу даруючи нові експонати.

Зберігалися цінності в бібліотеці. Зі зростанням їх кількості назріла необхідність відділити музейні експонати від бібліотеки і створити археологічний музей та портретну залу. Готувалася документація, відпрацьовувався статус церковно-археологічного товариства, при якому планувався музей. Старий академічний корпус мав переобладнатися за рахунок внутрішніх приміщень.

Найактивнішу участь у проектуванні переробок брав ректор КДА Філарет Філаретов, з часом єпископ Ризький (світське ім'я Михайло Прокопович Філаретов)³. Він опікувався й матеріальним забезпеченням будівництва. Проте цей задум багатьма не схвалювався. Як зазначає Ф.І.Титов, «переробка старого академічного корпусу в 1860 рр. якщо й дала дещо більше (незначне загалом) приміщення, то зате вона назавжди знищила оригінальну красу споруди...»⁴.

Йому вторить і Л.С.Мацеєвич: «Філарет Філаретов припустився необережності щодо закриття галереї старого академічного корпусу з її красивою колонадою в госканському стилі, але зате до часу ювілею (1869) постарався, жертвуючи

чимало особистих коштів, прикрасити конгрегаційну залу портретами знаменитих діячів старої Академії і тим оживив пам'ять про неї»⁵.

Перший опис галереї знаходимо в книзі «П'ятидесятилетний юбилей Киевской Духовной Академии» (К., 1869), та в «Трудах Киевской Духовной Академии» за той же рік. У першій праці описується святкова конгрегаційна зала під час урочистостей у вересні 1869 р.⁶ Стіни її були прикрашені 109 розкішними портретами осіб, пов'язаних з історією академії. Вони були «у витончених позолочених рамках і представляли осіб у поясному зображенні, а деякі особи - перший організатор Петро Могила і прославлені Богом святителі Димитрій Ростовський та Інокентій Іркутський, Олександр І, Микола І, Олександр ІІ зображені в людський зріст»⁷.

Великі заслуги єпископа Філарета у збиранні колекції⁸.

Через п'ять років після відкриття галереї (1874) вийшов перший путівник, складений І.І.Малишевим та С.Г.Голубєвим. У покажчику за хронологією описано портрети, пронумеровано, в таблицях показано місце їх експозиції. В поясненнях подано дати життя і діяльності зображених осіб, указуються чини, звання та духовний сан. Покажчик, безперечно, становить інтерес і для сучасних дослідників.

У ньому представлено 118 ілюстрацій, серед яких портрети гетьманів України Петра Сагайдачного, Богдана Хмельницького, Івана Самойловича, патріархів - Константинопольського Єремії, Єрусалимського Феофана, який надав Братському монастирю право ставропігії, митрополитів Київських, починаючи від Петра Могили до Ієрофея Малицького, а також численних добродійників, вихованців академії, які з часом стали відомими в суспільстві особами.

У 1880 та 1897 рр. М.І.Петров видав покажчики, в яких також описані портрети, що належали старій академії⁹. На той час вони перебували в числі експонатів на першому поверсі її старого корпусу, в приміщенні музею. Це портрет Іоанікія Галятовського, копії портретів Димитрія Ростовського та Лазаря Барановича, портрет Іосафа Горленка, Іоанна Леванди та ін. На жаль, тут подано мало відомостей про авторів робіт чи копій, крім, хіба що, Жолтоножського та академіка Нотбека.

М.І.Петров дав мистецтвознавчу оцінку ще 47

⁵ Труди КДА. - 1914. - № 7-8. - С. 465.

⁶ П'ятидесятилетний юбилей КДА. - К., 1869. - С. 8-10.

⁷ Там само.

⁸ Труди КДА. - 1882. - № 5. - С. 62-63.

⁹ Петров Н.И. Указатель церковно-археологического музея Киевской духовной академии. - К., 1880.

¹ Акты и документы Киевской академии. - Отд. III, т.5. - С. 190, 254.

² Отчет о состоянии Киевской духовной академии в 1881/82 учебном году. - К., 1882. - С. 57.

³ Коральков И. Речь и отчет, состоявшийся к годовичному торжественному собранию КДА. 28 сент. 1892 г. - К., 1882. - С. 71.

⁴ Титов Ф.И. Стара вища освіта. - К., 1924. - С.408.

© Дениско Людмила Михайлівна, Київ, 1994

портретам з митрополичого дому, що надійшли до КДА в 1909 р. Можна провести аналогію між ними і портретами конгрегаційної зали. Їх цінність у тому, що писалися вони за життя зображуваних осіб або безпосередньо після смерті чи прославлення. Тобто, вони, безперечно, оригінальні.

Портретна галерея та церковно-археологічний музей привертали увагу не тільки киян. Кожен, хто знав про стару академію, розумів її роль у просвіті, намагався оглянути споруду, експонати музею, бібліотеку і, звичайно, портретну залу. Серед відвідувачів - Григорій IV, патріарх Антиохійський¹⁰, архієпископ Макарій не оминув увагою музей, бібліотеку й зал¹¹, а в 1916 р. у конгрегаційному залі побував Олександр I¹².

Галерея проіснувала аж до закриття КДА, до того часу, коли в залі почали розмішувати

¹⁰ Труды КДА. - 1913. - № 6. - С. 550-555

¹¹ Труды КДА. - 1903. - № 1. - С. 153.

¹² Труды КДА. - 1913. - № 9. - С. 323-324.

бібліотеку. Частина портретів потрапила до Лаврського музею¹³ та в нині діючі фонди Лаври, в столичні музеї. Іноді портрети з'являються на виставках (приміром, у серпні 1990 р. в Києво-Печерській лаврі на виставці «Український портрет XVIII - XIX ст.», в Українському історичному музеї в експозиції «Гетьмани України» тощо). Це явище загалом позитивне, адже не секрет, що портрети пролежали в запасниках досить тривалий час тільки через те, що на них було зображено осіб духовного сану (те, що вони відіграли видатну роль у духовному розвитку нації, культури, освіти приховувалось від кількох поколінь).

Отже, зроблено перші кроки. Хотілося б, щоб справа продовжувалася і було відновлено галерею після реставрації будинку старого корпусу Києво-Могилянської академії. Як і колись, це була б одна з найцінніших пам'яток Києва.

¹³ Попов П. Матеріали до словника українських граверів. - К., 1926. - С. 15.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акты и документы, относящиеся к истории Киевской духовной академии / Введ. и прим. Ф.И.Титова. Отд. III (1796 - 1869), т.5 (1823 - 1869). - К., 1915.
2. Альбомы выпускников Киевской духовной академии за 1905, 1910, 1913, 1914 годы.
3. Иконников В.С. Опыт русской историографии. - К., 1892. - Т.1, кн.2.
4. Корольков И. Преосвященный Филарет, епископ Рижский как ректор КДА. Речь на торжественном собрании 28 сент. 1882 г. - К., 1882.
5. Коялович И. Портреты духовных деятелей эпохи воссоединения западно-русских униатов. - Вильно, 1889
6. Лобода Ф. Константин Данилович Думитрашко Некролог // Киев. старина. - 1886. - №5. - С. 188-189.
7. Мацевич Л.С. О праздновании 300-летнего юбилея КДА. - Труды КДА. - 1914. - №7 - 8. - С. 463-485.
8. [Мацевич] Л.С. К материалам для истории КДА. Две студенческие речи // Там же. - 1914. - №6. - С. 278-300.
9. [О портрете Андрея Степановича Милорадовича] // Там же. - 1886. - Т.1 (прилож., протоколы). - С. 69.
10. Для посетителей портретной залы Киевской духовной академии. - К., 1874.
11. Петров Н.И. Коллекция старых портретов и других вещей переданных в 1909 г. в церковно-археологический музей КДА из митрополичьего дома. - К., 1910.
12. Петров Н.И. Преосвященный Филарет, епископ Рижский как первый председатель церковно-археологического общества // Труды КДА. - 1882. - №5. - С. 58 - 73.
13. Петров Н.И. Указатель церковно-археологического музея при Киевской духовной академии. - К., 1897.
14. Попов П. Матеріали до словника українських граверів. - К., 1926.
15. Пятидесятилетний юбилей Киевской духовной академии - К., 1869
16. Титов Ф.И. Типография Киево-Печерской лавры. Ист. очерк - К., 1916. - Т.1
17. Титов Ф.И. Русский царствующий дом Романовых в отношении к Киевской духовной академии // Труды КДА. - 1913. - № 7-8. - С. 469-505; №9. - С. 279-328.
18. Титов Ф.И. Стара вища освіта. - К., 1924.
19. Толстой М.Т. Письма из Киева. Письмо 1-ое // Душеполезное чтение. - 1869. - №11. - С. 47 - 60.
20. Ф.Т.(Терновский) Странички из 30-летней истории церковно-исторического и археологического общества при КДА // Труды КДА. - 1903. - №1. - С. 152 - 158
21. Юденич В. Из академической жизни // Там же. - 1913. - №6. - С. 550 - 555.

Микола Аркас. «Історія України-Руси»
Срібні гроші за князя Володимиря.

